

УДК 821.82

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2022.2.8>

Н. А. ОДАРЧУК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: natalylutsk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>*

Т. М. ТАЧИНСЬКА

*магістр VI курсу факультету іноземної філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: tachynska.tania10@gmail.com*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ, ЗОРУ, МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена визначенню особливостей навчання англійської мови школярів з особливими освітніми потребами, зокрема тих, які мають порушення слуху, зору, і мовлення. Проблема розглядається крізь призму «Концепції Нової української школи», а також системи інклюзивного навчання. Виокремлено основні положення діяльності вчителя іноземної мови щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вони полягають у необхідності адаптації навчальних матеріалів, зважаючи на вид порушення, який наявний в дитини, та планування уроків з урахуванням основних принципів корекційно-розвивального навчання.

Доводиться, що уроки англійської мови для дітей з обмеженнями здоров'я мають корекційний нахил і спрямовані не лише на вивчення навчального матеріалу, ознайомлення із новою лексикою чи затреновування граматичних структур, а й на те, щоб скорегувати недоліки пізнавальної та емоційно-особистісної сфери таких учнів. Навчання англійської мови дітей з розладом мовлення й уваги, порушенням слуху буде результативнішим, якщо опрацювання нового матеріалу відбуватиметься одночасно із використанням різних наочних додатків: кольорових малюнків, презентацій, роздаткових карток, схем, таблиць, коміксів, відео і т. п.

Специфічність мовленнєвого розвитку дітей з вадами слуху передбачає запровадження спеціальної стратегії вивчення англійської мови, зокрема зосередження уваги на писемному мовленні, замість акцентування на розумінні усного мовлення, позаяк це є їхнім слабким місцем. Обґрунтовується рекомендація вимовляти звуки і слова перед дзеркалом, зважаючи на те, що учні з вадами слуху засвоюють матеріал переважно зоровим каналом через домінування зорової пам'яті. Доводиться результативність сприймання на слух за допомогою частого перегляду відео з озвученням, щоб бачити артикуляцію губ.

Щодо дітей із порушенням зору, обґрунтовується необхідність коригування методики таким чином, щоб подавати урок на слух, повторювати завдання декілька разів. Повторення хором за вчителем, прослуховування аудіо текстів, співання пісень, заучування лічилок англійською мовою дають позитивний результат.

Ключові слова: інклюзивна освіта, англійська мова, учні з порушенням слуху, учні з порушенням зору, учні з порушенням мовлення.

Поставлення проблеми. Кожна дитина із різним рівнем соціального, фізичного, психологічного та матеріального стану має право бути нарівні із іншими дітьми. Освіта не є винятком у цьому. Сьогодні ми помічаємо, як усі прагнуть вивчати іноземні мови, навіть не одну, а декілька. Діти із особливими потребами також хочуть знати більше, вміти більше, розуміти, говорити, чути та бачити більше. Саме тому сучасні концепції освіти наголошують на тому, що учні з особливими освітніми проблемами також мають вивчати іноземні мови й активно

використовували їх у навчальному процесі та повсякденному житті.

Результати та дискусії. Головним правилом Нової української школи є можливість забезпечити право на повноцінну освіту для всіх дітей, включно й дітей з особливими освітніми потребами, у яких є певні психічні або фізичні порушення та потребують спеціальних чи додаткових умов навчання й виховання. Тому інклюзивне навчання ставить за мету створити усі можливості, щоб діти з певними вадами навчалися спільно з однолітками. Міністерство

освіти провело реформу інклюзивної освіти, філософія якої полягає у створенні освітнього середовища таким, яке повною мірою спроможне реалізувати таланти кожного учня, незважаючи на стан їхнього психофізичного розвитку. У «Концепції Нової української школи» зазначено: «Держава створює умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на усіх її рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів» [Концепція НУШ].

Варто зазначити, що по-перше, інклюзивна освіта не поділяє дітей, хоч і напрямки у неї дещо відрізняються від стандартної освіти, а наголошує, що усі рівні та мають рівний доступ до освіти. По-друге, діти з певними слуховими, зоровими чи мовленнєвими вадами, як й інші їхні однолітки, мають таке ж право і можливість оволодіти будь-якою іноземною мовою. Звісно, рівень знань буде варіюватись, але навіть у здорових дітей не однакові можливості осягнення матеріалу. Серед здорових, так як і серед особливих дітей, є учні які отримують високі і низькі бали. І це нормально, так і повинно бути. Діти із певними потребами мають право хоча б спробувати вивчити мову на елементарному рівні. Це звичайні прості слова, стандартні висловлювання, які використовуються у щоденному спілкуванні: привітання, прощання, назви сім'ї, кольорів, предметів, тварин і т. д.) [Литовченко, с. 17].

Погоджуємося із думкою провідних науковців-методистів, що корекційний нахил уроків англійської мови відіграє важливу роль для дітей з обмеженнями здоров'я. Такі уроки спрямовані не лише на вивчення навчального матеріалу, ознайомлення із новою лексику чи граматику, а й на те, щоб скорегувати недоліки пізнавальної та емоційно-особистісної сфери дітей на уроці під час ознайомлення із програмним матеріалом. Плануючи уроки із дітьми, що мають вади, не можна забувати про основні правила корекційно-розвивального навчання. Лише після повного вивчення вчителем усіх індивідуальних особливостей учнів, можна складати конспект заняття, планувати цілі, завдання уроку.

Головним правилом успішного заняття є поступове пристосовування учнів до вивчення мови. На наш погляд, не потрібно одразу «заки-

дати» дітей новою лексику чи правилами із граматики. Вчитель особливих дітей має використовувати різні форми уроку: колективну, індивідуальну, самостійну, групову [Інклюзивна освіта, с. 128]. Лише з часом можна збільшувати самостійну діяльність учнів. Ми вважаємо, що саме у такий спосіб можна розвинути в них інтерес до вивчення англійської мови, культури іншомовних країн. Крім того, якщо дитина зацікавлена, вона стає більш мотивованою, активною, а разом із цим розвиває комунікативно-мовленнєву діяльність. Ще одним, не менш важливим, чинником успішного уроку англійської мови в інклюзивній освіті є різноманітність завдань. С. Чиж не випадково стверджує, що навчання англійської мови учнів з особливими потребами, сильно впливає на формування мовленнєвих навичок, покращує комунікативну діяльність не лише англійською мовою, а й рідною, адже у такий спосіб краще циркулює мовний апарат [Чиж].

Значну увагу дослідженню даної проблеми приділили такі вчені як О. Гончарова та А. Глушко [Гончарова]. Вони аналізували процес вивчення англійської мови серед дітей середнього шкільного віку з вадами слуху та зору. У ході досліджень стверджували, що найкращий спосіб розвитку словесного мовлення як рідної мови, так і англійської, доцільніше починати із вивчення слів у невеликому контексті, а не з букв, як ми звикли.

Багато вчених схиляється до думки, що вивчаючи англійську мову, дитина спочатку має вчити звичайні предмети, якими вона користується і бачить щоденно. Після того як учень вивчить назви примітивних, конкретних предметів на англійській мові, вони починає вчити алфавіт [Волошина, с. 142-149]. Після цього, можна ускладнювати завдання і просити дитину називати будь-яке слово на англійській, використовуючи жести. Так відбувається процес вивчення дактильного алфавіту. Якщо дитина має проблеми із зором, її навчають за допомогою табличок зі словами, написаними великими друкованими опуклими літерами. Такі таблички ще називають дактилемами. Проте, використання даної методики є майже нереальною у звичайному класі, де усі учні здорові, а лише один чи двоє мають проблеми зі здоров'ям.

Варто згадати методику вивчення англійської мови дітьми із порушенням слуху, з розладом уваги й мовлення, згідно з якою результативнішим буде опрацювання нового матеріалу одночасно із використанням різних наочних додатків. Ними можуть слугувати різноманітні кольорові малюнки, презентації, роздаткові картки, схеми, таблиці, комікси, відео і т. п. Для більшої зацікавленості учнів рекомендовано ділити їх на невеликі групи, щоб вони разом виконували різноманітні вправи: складати слова з літер, вставляти пропущені літери в слова, а слова – у речення. Для того потрібно, щоб вчителі використовували для домашнього завдання учням більше наочного матеріалу [Інклюзивна освіта, с. 128]. При такій стратегії дітям цікавіше працювати із кольоровими картинками, презентаціями, ніж просто списувати чи читати текст [Волошина, с. 142-149]. Наприклад, вивчаючи нову лексику, на домашнє завдання можна роздати учням картки із зображенням та назвами предметів, які треба з'єднати та назвати. Це більш раціонально і практично, адже ті картки потім можна використовувати для закріплення та повторення пройденого матеріалу. Великим успіхом також користуються різноманітні відео уроки.

Методисти рекомендують часто використовувати інтерактивні презентації, зокрема у Power Point. Створення їх не завдає великої затрати часу, але дозволяє яскравіше і цікавіше подати тему, особливу ту, яка не викликає сильного захоплення у дітей. Більше того, це завдання можна поєднати із аудіюванням.

Щодо дітей із порушенням зору, то логічно подавати урок на слух. Необхідно повторювати завдання, матеріал декілька разів. Але це не означає, що діти повинні просто слухати, інакше заняття буде нудним. Учні можуть хором повторювати за вчителем, слухати аудіотексти, співати пісні, лічилки англійською мовою.

Мовленнєвий розвиток дітей з вадами слуху є досить специфічним. Крім того, їхнє мовлення залежить ще й від психологічного розвитку, від того, як дитина сприймає інформацію, як концентрує увагу, пам'ять. Школярі з вадами слуху потребують окремої спеціальної стратегії вивчення програми. Вона повинна створюватись таким чином, щоб дитина мала змогу адаптуватись та спокійно нарівні з іншими

учнями отримувати навчальний матеріал. На наш погляд, школа повинна створити якомога сприятливіші умови для цього.

Вивчаючи англійську мову, учні розвивають комунікативну компетенцію. Зокрема, перед школярами ставляться такі завдання:

- закріпити елементарний лексичний запас;
- опанувати прості речення;
- навчитись правильно вимовляти звуки

[Чиж].

Ми вважаємо, якщо у дитини є проблеми зі слухом, то більшу увагу слід звернути на писемне мовлення. Учитель не повинен акцентувати на розумінні усного мовлення, так як це є слабким місцем таких дітей. Саме тому ми погоджуємося з методистами, що, навчаючи англійської мови дітей з вадами слуху, важливо використовувати диференційований та індивідуальний підходи. У такому випадку вчителю слід спершу вивчити освітні потреби кожного учня, що у подальшому допоможе йому правильно організувати навчальний процес та створити індивідуальні ситуації, які мотивуватимуть дітей до опанування матеріалу [Литовченко, с. 17].

Цікавим фактом є те, що діти з вадами слуху краще запам'ятовують усне мовлення. Саме тому логічним і доцільним є багато спілкуватись із такими дітками, постійно повторювати слова та речення. Звісно, це не означає, що від першої і до останньої хвилини уроку потрібно лиш говорити, адже увага учнів нестійка та розсіяна. Дітям важко протягом довгого часу займатись одним і тим самим. Саме тому рекомендується урізноманітнювати уроки іграми, фізкультхвилинками, переглядами відеороликів.

Коли у дитини є проблеми зі слухом, то інформацію вони засвоюють переважно через зоровий канал, відповідно зорова пам'ять є домінуючою. Діткам із такими вадами методисти рекомендують більше транскрибувати, а вимовляти звуки і слова перед дзеркалом. Щоб краще сприймати на слух, треба частіше дивитись відео з озвученням, щоб бачити артикуляцію губ. Саме тому такі діти потребують бачити вчителів зблизька, щоб слідкувати за їхніми ротовими міміками. Фонетика школярам із слуховими проблемами дається важко, у них часто мовлення із помилками [Чиж]. Це залежить ще й від того, що дітям важко говорити

навіть рідною мовою. Вчитель повинен у більшій мірі слідкувати за такими дітьми, за тим, чи вони почули, зрозуміли, побачили. Потрібно просити їх повторити: *Repeat, please! Continue, please! Give an example.*

Під час читання треба допомагати умовно ділити тексти на частини, щоб було легше запам'ятати найголовніше. Трохи важко у таких випадках дається монологічне та діалогічне мовлення. Ця категорія дітей має труднощі у сприйманні мовлення, вони можуть просто не зрозуміти інших. Не набагато легше їм дається і вираження власної думки. Вони губляться між словами і не можуть зафіксувати їхній порядок у реченні. Через це їм важко спілкуватись із оточуючими, адже вони просто соромляться, що їх не зрозуміють. Вони замикаються в собі, боячись помилитись і стати центром насмішок. У таких випадках вчитель має проводити бесіди із здоровими однокласниками і спонукати їх допомагати своїм друзям. Наприклад, треба змушувати повторити неправильно вимовлене слово, виправити і повторити ще раз. Ми вважаємо, що вчителі англійської мови повинні шукати різні альтернативи, щоб зацікавлювати учнів з проблемами слуху, створювати сприятливе середовище та позитивні емоції. Тобто їхні дії повинні спрямовуватись на організацію так званого мовного середовища, яке стимулюватиме іншомовну діяльність учнів.

Одним із основних правил вивчення англійської мови є формування мовленнєвих навичок. Щоб мова школяра була правильною, одного повторення мало. Вивчення англійської мови повинно відбуватися у комплексі навчання фонетики, лексики та граматики. Лише так, ми переконані, дитина навчиться не просто говорити, але й зрозуміти промовлене, правильно формулювати висловлювання.

Методична підготовка педагогічного колективу до роботи із дітьми із вадами повинна проходити на найвищому рівні. Не випадково О. Казанічер говорив, що це не проста задача інтегрувати освітній процес англійської мови між специфічними учнями разом одночасно з їхніми здоровими однолітками. Інклюзивна компетентність вчителя англійської мови найбільше проявляється, на наш погляд, у спроможності вчителем спрогнозувати труднощі, що можуть виникнути під час колективного вивчення англійської [Інклюзивна освіта, с. 413-416]. Робота з «інклюзивними» дітьми – досить чутлива, позаяк вчитель повинен працювати не лише з ними, але й зі здоровими учнями. Він має формувати у дітей усього класу позицію цінності і рівності людського життя, застерегти здорових дітей не знущатись та не насміхатись із дітей з особливими потребами.

Інклюзивна освіта служить для того, щоб забезпечити спеціальні освітні потреби усіх дітей: з порушеннями фізичного чи розумового розвитку, обдарованих дітей і дітей, яким навчання не дається легко. Вчитель повинен використати усі методи, щоб розкрити дитячі творчі можливості та бажання до самореалізації [Чиж].

Висновки. Отже, в умовах інклюзивної освіти вчитель англійської мови повинен оволодіти спеціальними професійними вміннями щодо навчання англійської дітей із особливими освітніми потребами для забезпечення їхнього максимального соціального, когнітивного, мовленнєвого й емоційного розвитку. Навчання англійської мови дітей з обмеженими психофізичними можливостями здоров'я в умовах інклюзивної освіти є однією з актуальних та дискусійних питань у сучасній педагогічній та психологічній науках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина О., Дмитренко Н. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до роботи в інклюзивних класах. *Наукові записки*. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2016. № 4. С. 142–149.
2. Гончарова О. А. Навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху та зору. URL: <https://int-konf.org/ru/2014/aktualniproblemi-suchasnoji-nauki-21-23-10-2014-r/897-andidat-pedagogichnikh-nauk-goncharova-o-aglushko-a-v-navchannya-anglijskoji-movi-ditejmolodshogo-shkilnogo-viku-z-vadami-slukhu-ta-zoru> (дата звернення: 26.04.2022).
3. Дитина з порушенням слуху. С.В. Литовченко, В.В. Жук, О.Ф. Федоренко, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
4. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник Київ : 2007. 128 с.

5. Казачінер О. С. Розвиток інклюзивної компетентності вчителів іноземних мов у системі післядипломної освіти в міжкурсовий період : досвід Харківського регіону. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 413–416.

6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.04.2022).

7. Чиж С. Г. Інтерактивні шляхи реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами. URL: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/file/issue_75/part_3/32.pdf (дата звернення: 22.04.2022).

REFERENCES

1. Voloshyna O., Dmytrenko N. (2016) Pidhotovka maybutnikh uchyteliv inozemnoyi movy do roboty v inklyuzyvnykh klasakh. Naukovi zapysky. Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya : Pedahohika. № 4. S. 142–149.

2. Honcharova O. A. Navchannya anhliys'koyi movy ditey molodshoho shkil'noho viku z vadamy slukhu ta zoru. URL: <https://int-konf.org/ru/2014/aktualniproblemi-suchasnoji-nauki-21-23-10-2014-r/897-andidat-pedagogichnikh-nauk-goncharova-o-aglushko-a-v-navchannya-anglijskoji-movi-ditejmolodshogo-shkilnogo-viku-z-vadami-slukhu-ta-zoru> (Last accessed: 26.04.2022).

3. Lytovchenko S. V., Zhuk V. V., Fedorenko O. F., Taranchenko O. M (ed.) (2018) Dytyna z porushennyam slukhu. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok», VH «Kenhuru».

4. Inklyuzyvna shkola : osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya : Navchal'no-metodychnyy posibnyk. Kyiv : 2007. 128 s.

5. Kazachiner O. S. (2017) Rozvytok inklyuzyvnoyi kompetentnosti vchyteliv inozemnykh mov u systemi pisyadyplomnoyi osvity v mizhkurovyy period : dosvid Kharkivs'koho rehionu. *Molodyy vchenyy*. № 1 (41). С. 413–416.

6. Nova ukrayins'ka shkola. Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Last accessed: 25.04.2022).

7. Chyzh S. H. Interaktyvni shlyakhy realizatsiyi komunikatyvnoho pidkhodu do vyvchennya inozemnoyi movy dit'my z osoblyvymy potrebamy. URL: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/file/issue_75/part_3/32.pdf (Last accessed: 22.04.2022).

N. A. ODARCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational English Department,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: natalylutsk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>*

T. M. ТАЧИНСЬКА

*Master Student at the Faculty of Foreign Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: tachynska.tania10@gmail.com*

METHODOLOGICAL PECULIARITIES OF TEACHING ENGLISH TO HEARING, VISION, AND SPEECH IMPAIRED STUDENTS

The article is devoted to outlining the peculiarities of teaching English to schoolchildren with special educational needs, in particular those with hearing, vision, and speech impairments. The problem is viewed through the prism of the “Concept of the New Ukrainian School”, as well as the system of inclusive education. The main regulations of the foreign language teacher's activities regarding the education of children with special educational needs are highlighted. They consist in the need to adapt educational materials, taking into account the type of impairment that the child has, and planning lessons taking into account the basic principles of corrective and developmental education.

The English language lessons for children with health impairments are proved to have a corrective turn and are aimed not only at teaching educational material, introducing new vocabulary or training grammatical structures, but also at correcting the shortcomings of such students' cognitive as well as emotional and personal spheres. Teaching

English to children with speech and attention disorders, hearing disorders will be more effective if the processing of new material takes place simultaneously with the use of various visual aid, namely color drawings, presentations, handout cards, diagrams, tables, comics, videos, etc.

The specificity of the speech development of children with hearing impairments requires the introduction of a special strategy for learning English, in particular, focusing on writing instead of understanding oral speech, since this is their weak point. The recommendation to pronounce sounds and words in front of a mirror is substantiated, taking into account the fact that hearing impaired students learn material mainly through the visual channel due to the dominance of visual memory. The effectiveness of auditory perception is proved by frequent watching videos with sounding in order to see the articulation of the lips.

As far as visually impaired children are concerned, the need for adjusting the methodology in such a way as to present the lesson orally, repeat the task several times is grounded. Repetition in chorus after the teacher, listening to audio texts, singing songs, memorizing materials in English are sure to give a positive result.

Key words: inclusive education, the English language, hearing impaired children, visually impaired children, speech impaired children.